

ნათელა იმედაძე – მეცნიერი და პედაგოგი

ირაკლი იმედაძე¹

გარდაიცვალა ნათელა იმედაძე (Imedadze Natela, 1929-2024), ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი (1958), დოქტორი (1972), პროფესორი (1986). საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის წევრი. ნ. იმედაძე პროფესიას ეუფლებოდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტზე, ფსიქოლოგიის სპეციალობით და დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის ასპირანტურაში. 1957 წლიდან დაიწყო მუშაობა ამავე ინსტიტუტში, ჯერ გენეტიკური, ხოლო შემდგომ პედაგოგიური ფსიქოლოგიის განყოფილებაში. 1973-2006 წლებში ხელმძღვანელობდა ფსიქოლოგიის კათედრას თბილისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (შემდგომში უნივერსიტეტი). კითხულობდა ზოგადი, ბავშვისა და განათლების ფსიქოლოგიის ძირითად კურსებს; სიცოცხლის ბოლომდე მიჰყავდა უცხო ენის სწავლების ფსიქოლოგიის კურსი. სხვადასხვა დროს ატარებდა ლექციებს და კონსულტაციებს თბილისის და საქართველოს სხვა ქალაქების უმაღლეს სასწავლებლებში. 2010 წლიდან ილიას უნივერსიტეტის პროფესორ-ემერიტუსია. ნ. იმედაძე იყო ბავშვის მეტყველების კვლევის საერთაშორისო ასოციაციის წევრი, სისტემატურად მონაწილეობდა ამ ასოციაციის კონგრესებში (ბუდაპეშტი, კრაკოვი, ვენა, კიოლნი, სტამბოლი, ვარშავა, სან-სებასტიანი) და სხვადასხვა დონის სამეცნიერო ფორუმებში. იგი წარმოადგენდა საქართველოს ფსიქოლოგთა რამდენიმე საერთაშორისო კონგრესის მუშაობაში (მოსკოვი, ტოკიო, ლაიფციგი). ნ. იმედაძის შრომები გამოქვეყნებულია ქართულ, ინგლისურ, რუსულ ენებზე. მისი ხელმძღვანელობით დაცულია 30-მდე დისერტაცია ზოგად, პედაგოგიურ და ბავშვის ფსიქოლოგიაში.

ნ. იმედაძის კვლევის ძირითად მიმართულებებს შეადგენდა: პედაგოგიური და ბავშვის ფსიქოლოგია, ბავშვის მეტყველება, კერძოდ, ბილინგვიზმი და მეორე ენის სწავლება; ემოციები, სახელდობრ, შფოთვა და სტრესი.

ნ. იმედაძის საკანდიდატო დისერტაცია ეხებოდა ადრეული ბილინგვიზმის ფსიქოლოგიურ მექანიზმებს. დისერტაციაში ასახული ემპირიული მასალა მიღებულია „ერთი პიროვნება – ერთი ენა“ მოდელის რეალიზაციის შედეგად; დადასტურებულია ორი ენობრივი სისტემის ფორმირების საფეხურები: შერეული მეტყველებისა და ორი ენის გამიჯვნის, რომლებიც ინტერპრეტირებულია დ. უზნაძის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის ტერმინებში. როგორც თავად აღნიშნავდა, განწყობის, როგორც ქცევისადმი არაცნობიერი მზაობის მოდელი, ლოგიკურად ჯდება მის მიერ მოპოვებული დაკვირვების მასალის ასახსნელად. მეორე ენის ათვისების ექსპერიმენტული შესწავლის შედეგად ავტორს ბილინგვიზმი წარმოდგენილი აქვს, როგორც ორი ენის

¹ ირაკლი იმედაძე- ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ.

ურთიერთმიმართების განვითარებადი სისტემა. ნ. იმედაძე შემდგომშიც განაგრძობდა ბილინგვიზმის პრობლემების კვლევას, ამჯერად საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების (სომხები, აზერბაიჯანელები) ქართული ენის დაუფლებისა და მათთვის მასწავლებლების მომზადების კონტექსტში.

პარალელურად, ნ. იმედაძე იკვლევდა სკოლამდელი და სასკოლო ასაკის ბავშვთა ემოციებს, კერძოდ, შფოთვას; მას ეკუთვნის ბავშვების შფოთვის გაზომვის პროექციული მეთოდიკა, რომელიც ფართოდ გამოიყენება როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ემპირიული შესწავლის საგანი გახდა, აგრეთვე, მოზარდთა შფოთვის დაძლევის (ქოპინგის) სტრატეგიების თავისებურებანი. ამ კონტექსტში კვლევა-ძიება შეეხო იმის ნათელყოფას, თუ რა გავლენას ახდენს სტრესი მოზარდთა პიროვნულ მახასიათებლებზე. ნ. იმედაძემ, თანამშრომლებთან ერთად, შეასრულა დიდი მოცულობის სამუშაო დევნილი ოჯახების მოზარდებზე სტრესქოპინგის სტრატეგიების გამოსავლენად. კვლევამ აჩვენა, რომ ამ კონტინგენტის მოზარდები შედარებით ადრე იწყებენ სტრესის დაძლევის უფრო ეფექტური სტრატეგიების გამოყენებას. კვლევის შედეგები წარმოდგენილ იქნა ევროპის მოზარდთა კვლევის კონგრესზე (2010).

80-იანი წლებიდან ნ. იმედაძე ჩაერთო რამდენიმე საერთაშორისო პროექტში ბავშვის მეტყველების კროსლინგვისტური კვლევის მიმართულებით (ბერკლის, ვენის, კელნის უნივერსიტეტები). მან გამოავლინა ბავშვის მიერ ქართულის, როგორც მშობლიური და როგორც მეორე ენის ათვისების ფსიქოლოგიური კანონზომიერებები. 2001-2003 წლებში ნ. იმედაძე თანადირექტორის პოზიციით ჩაერთო ბერნის უნივერსიტეტის ფსიქოლოგებთან ერთად მასშტაბურ კროსკულტურულ პროექტში „ქართველი, შვეიცარიელი და ნორვეგიელი მოსწავლეების ყოველდღიური დატვირთვა“. პროექტში მონაწილეობდნენ მისი თანამშრომლები. შედეგები განიხილეს რამდენიმე კონგრესზე მოზარდთა ფსიქოლოგიის შესახებ (მილანი, პორტო). ნ. იმედაძემ წაიკითხა ლექციების კურსები ბილინგვიზმის ფსიქოლოგიასა (ბუდაპეშტი) და ფსიქოლინგვისტიკაში (კელნის უნივერსიტეტი). ბილინგვიზმის ფუნდამენტური ფსიქოლოგიური მექანიზმებისა და მეორე ენის ათვისების ასაკობრივ კანონზომიერებათა შესწავლამ პროფესორ ნ. იმედაძეს საერთაშორისო აღიარება მოუტანა.

2017 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში ნ. იმედაძემ განაზოგადა 20 წლის განმავლობაში შესრულებული გამოკვლევები ქართველი ბავშვის მეტყველების განვითარების კროსლინგვისტური ანალიზის თვალსაზრისით. წიგნში ნაჩვენებია ქართულენოვან ბავშვთა მეტყველების განვითარების ზოგადი და სპეციფიკური ნიშნები, მაგალითად, ერგატიული კონსტრუქციების ადრინდელი აღმოცენება ბავშვის სამანიპულაციო აქტივობის ფონზე, ზმნისწინების სიმრავლე მოძრაობის ზმნებში, ენის გრამატიკული და ლექსიკური თავისებურებების გავლენა საგნების დიფერენციალურ აღქმაზე, რასაც ავტორმა „არავერბალური ქცევის ვერბალური დეტერმინაცია“ უწოდა და სხვა.

ნათელა იმედაძე შვიდი ათეული წლის განმავლობაში ღირსეულად ემსახურებოდა მეცნიერებას და განათლებას. მან შესამჩნევი კვალი დატოვა ფსიქოლინგვისტიკაში და აღზარდა სპეციალისტების რამდენიმე თაობა. ყველა, ვინც მას იცნობდა, მოიგონებს, როგორც იშვიათი პიროვნული თვისებებით დაჯილდოებულ, სათნოებითა და კეთილგანწყობით სავსე ადამიანს.

ძირითადი შრომები

On the psychological nature of child speech formation under conditions of exposure to two languages // International journal of psychology, 1967, 2: 129-132.

The Acquisition of Georgian / The Crosslinguistic Study of Language Acquisition”, ed. D.Slobin. Hillsdale, NJ: Laurence Erlbaum, 1994; Motion Verbs in Georgian Children Narratives // Psychology of Language and Communication, Language and Communication, 1999, v.3 Warszawa.

Тревожность как фактор учения / Психологические исследования. Под ред. А. Прангишвили. Тбилиси: “Мецნიერბ”, 1966.

Экспериментальные исследования владения и овладения вторым языком. Тбилиси: “Мецნიერბ”, 1979.

Бессознательное в стратегии овладения вторым языком / «Бессознательное, природа, функции, методы исследования» т.3, Тбилиси: “Мецნიერბ”, 1979.

ემოციური აღზრდის ფსიქოლოგიური საფუძვლები. თბილისი: ცოდნა, 1973; ქართველ მოზარდთა სტრესის დაძლევის სტრატეგიები, როგორც ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის მაჩვენებელი // „ფსიქოლოგია“ ტ. 19, 2004 (ლ. ქსოვრელაშვილთან); ბავშვის მიერ ქართულის, როგორც მშობლიური ენის დაუფლების საიდუმლოებები. ფსიქოლინგვისტური პერსპექტივა. თბილისი: ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2017.